

■ L'oreneta estabornida agafa el vol

Mal d'escola, de Daniel Pennac; traducció de Joan Casas

Alfred Sargatal

Daniel Pennac torna a ser present a les nostres llibreries, tant en català (Empúries, 2008) com en castellà (Mondadori, 2008). I hi torna amb un llibre sobre aquest tema tan recurrent en els darrers temps: l'escola. El títol del llibre de Pennac és *Mal d'escola* (en francès *Chagrin d'école*). Anem a pams, però. He dit fa un moment que es tracta d'un llibre sobre l'escola, i no és pas aquest de debò el tema d'aquesta obra de Daniel Pennac. El llibre tracta sobre els mals alumnes. Dit amb més precisió, sobre el sofriment que produeix el fet de no comprendre. No pretén pas, doncs, analitzar la institució escolar, sinó el fracàs escolar en tant que vivència d'un enorme dolor.

Mal d'escola, que ha estat un èxit al seu país, on ha assolit reobrir el debat sobre l'escola, pot ser qualificat com un llibre autobiogràfic sobre el patiment que experimenten els mals alumnes. Amb més de seixanta anys d'edat, Daniel Pennac va néixer al Marroc, a Casablanca, el 1944, i va exercir durant un quart de segle com a professor de secundària. Cedint a un caprici de la seva dona, fa uns anys va deixar el seu estimat barri de Belleville (l'únic en tot París que fa olor de menjar xinès, cuscús i espècies índies alhora), on havia ambientat les seves novel·les sobre els Malaussène i on va escriure aquell famós tractat sobre la lectura que va titular *Comme un roman* (1992).

En efecte, ¿qui no recorda encara l'impacte —en bona part era d'esperar— que va tenir l'aparició de *Com una novel·la* (sobretot entre el professorat de secundària), en un moment en què s'experimentaven els dissenys curriculars que s'havien de legislar en la

Libres

DANIEL PENNAC MAL D'ESCOLA

DANIEL PENNAC
Mal d'escola,
traducció de Joan Casas
Editorial Empúries,
2008, 264 pp.

LOGSE (1990)?

Ara ja fa més de quinze anys, quan aquí es començava a implementar de manera generalitzada l'anomenada «reforma educativa» —de fet, com em va dir una professora del País Basc, una «reconversió econòmica» pura i dura, que va passar com a mínim per tres fases o reformes més a la manera «guepardiana» («Canviem-ho tot perquè tot continuï igual») —, Daniel Pennac ens va oferir un llibre que, per la seva oportunitat i per l'atreviment de les seves propostes, va aconseguir un considerable ressò públic. Sobretot entre els professionals de l'ensenyament secundari. Si més no, a l'hora de parlar del tema, potser no tant a l'hora de seguir-ne les propostes.

El tema d'aquell llibre —ja clàssic— era la lectura, la lectura literària. I enumerava els drets imprescindibles de tot lector: *a)* el dret a no llegir; *b)* el dret a saltar pàgines; *c)* el dret a no acabar el llibre; *d)* el dret a rellegir; *e)* el dret a llegir qualsevol cosa; *f)* el dret al bovarisme (malaltia de transmissió textual); *g)* el dret a llegir en qualsevol lloc; *h)* el dret a fullejar; *i)* el dret a llegir en veu alta; *j)* el dret a callar.

Paral·lelament, o com a conseqüència de tot plegat, Daniel Pennac va començar a ser conegut entre els joves lectors catalans per les seves novel·les sobre la saga dels Malaussène: *La felicitat dels ogres* (1985), *La fada Carabina* (1987), *La petita venedora de prosa* (1990), *El senyor Malaussène*, entre d'altres.

A l'entrevista que li va fer Octavi Martí per a *El País* («Babelia», 6 de setembre de 2008), Pennac es reia del seu passat d'alumne catastròfic, «cap de suro» (*cancre*, en francès), però deia que només és divertit perquè pot contar-ho. «Sap» —explicava Daniel Pennac—, un *cancre* no és un gandul, encara que pogués ser-ho a conseqüència de la seva nul·litat, de la seva incapacitat per comprendre. És algú que no pot vanar-se del que és —un brètol sí que pot creure's autoritzat a fer-ho— perquè sofreix o ha sofert d'això. Com un asmàtic que mai no es vanagloriarà dels seus problemes respiratoris, el *cancre* tampoc no ho farà dels seus problemes de respiració intel·lectual.»

La situació de mal alumne, de fracassat, de nul·litat, es va per-

llongar durant els primers quinze o setze anys de la seva vida. Per què? Un misteri. El pare, professor d'elit; la mare, a casa ocupant-se dels fills; els germans, alumnes brillants. Menys Pennac, Daniel Pennacchioni per al registre civil o quan passaven llista a classe. «Aquests anys van ser terribles —confessava a Octavi Martí—. Tot neix d'una primera incomprensió, d'un problema d'inhibició, provocat per la tímidesa, l'atzar o qualsevol altra causa. I s'acumula i s'interioritza. Et dius a tu mateix que ets idiota, un cretí, que no hi ha res a fer amb tu. Si et consideres idiota llavors quedes alliberat de qualsevol esforç. El que et passa a tu és irreparable. Després, a partir de 1969, quan vaig començar a treballar com a professor d'alumnes de batxillerat, mai no em vaig topar amb cap noi idiota. Els pares poden, podem ser idiotes, la televisió, els llibres, els grups, però els xavals no ho són. N'hi ha de més vius, més atrevits, més ràpids, però cap *cancre* no és idiota.»

Segons Pennac, els alumnes que tenen «mal d'escola» pateixen com a efecte la violència, l'autisme, l'esquizofrènia, el silenci absolut i l'estúpidesa, i al mateix temps un fort desig de venjar-se de la institució i dels bons alumnes. Els que en surten traumatitzats, però, de l'escola no són pas els bons alumnes, sinó els «caps de suro»: al final els bons alumnes acaben enorgullint-se de la seva trajectòria escolar i confien en ells mateixos més fàcilment. Escriu Pennac a *Mal d'escola*: «Sempre he pensat que l'escola la fan, en primer lloc, els professors.» ¿Per què, doncs, aquest ofici o aquests professionals són tan poc valorats per la societat i, per consegüent, pel poder polític, malgrat els constants discursos en sentit contrari? De ben segur que Pennac té més raó que un sant quan diu que l'explicació de tot plegat és que els nens d'altres èpoques no eren clients, que és allò en què s'han convertit avui dia. Si els alumnes de fa quaranta anys no es plantejaven què hi feien, allí, sinó que simplement ho acceptaven, avui dia el professorat es troba davant d'uns alumnes dedicats en cos i ànima al consum de béns materials: sabatilles esportives, iPods i mòbils d'última generació. Per això, conclou, els nens acaben confonent desitjos superficials amb necessitats bàsiques.

¿Pot l'escola mantenir-se el marge d'aquest desenfrenament consumista? Només pot, segons Daniel Pennac, analitzar-ho, mostrar els mecanismes necessaris per desactivar aquesta il·lusió consumista.

La primera reacció davant la lectura de *Mal d'escola* pot anar des de l'entusiasme més cec i incondicional fins al rebuig més absolut i instintiu. Si un és professional de l'educació o de l'ensenyament, pot experimentar aquestes mateixes reaccions, però amb més radicalitat encara. Si l'eventual lector espera llegir una novel·la, sàpiga que no està pas ni davant d'una novel·la ni davant d'una cosa «com una novel·la». Cal aclarir que es tracta de ficció, però que el material de què parteix no és pas fictici, sinó que respon a l'experiència personal de l'autor, Daniel Pennac/Pennacchioni. Si hi ha algun protagonista, aquest és al mateix Pennac, les seves reflexions, els seus ensenyaments, que ha extret de la pròpia experiència. El llibre és a mig camí entre la novel·la i la biografia i vol ser un homenatge als educadors i als nens i nenes que sempre han estat els últims de la classe. Daniel Pennac va ser un alumne amb discapacitats d'aprenentatge —la disortografia—, que el feien incapaç de retenir informació i poc apte per a l'aprenentatge de llengües, tant la pròpia com les estrangeres. No va ser un alumne brillant, però gràcies a l'educació que va tenir i al suport, sobretot, de tres professors i de l'amor, va saber superar-ho i ha acabat convertint-se en professor i escriptor.

Cal subratllar que *Chagrin d'école*, una obra de gran coherència interna entre la labor literària de Pennac, la seva vida i el seu compromís amb la societat, ha estat magníficament traduïda al català per Joan Casas. Es tracta d'una traducció molt afinada i rigorosa, que sap en tot moment trobar el registre català equivalent a l'usat en cada moment a l'original.

Darrerament hem pogut veure a les pantalles el món de l'ensenyament, en concret el que es dona als barris més marginals i amb molta immigració, reflectit en pel·lícules com ara *La classe* (*Entre les murs*, 2008). Un film que no té res a veure ni amb *If* ni amb *El club dels poetes morts*, ni amb *Els nois del cor*. Cal dir que la primera, cinematogràficament, i la novel·la de la qual procedeix l'adaptació, del mateix autor i professor-escriptor —com el mateix Pennac!— posat a representar el paper de professor, resulta d'una fidelitat, honestat i eficàcia de recursos més que notables. Quan fem, però, la transposició de l'escenari o del marc francès i comparem les mateixes situacions i conductes en el marc català o espanyol, no podem evitar d'exclamar-nos: això rai!

Daniel Pennac és sobretot un poeta, un creador, més que no pas

un científic, sigui pedagog, psicòleg, o didacte (tots ells presumptes científics). Per això no podia acabar el seu llibre —memòries?, assaig?, novel·la *sui generis*?— sinó amb una metàfora. En efecte, al darrer capítol afirma: «És veritat, entre nosaltres està mal vist parlar d'amor en matèria d'ensenyament. Feu la prova i ho veureu. Pitjor que esmentar la corda a casa del penjat.» I continuació ens explica una metàfora, una metàfora alada. Una història —un somni, una fantasia— en què una oreneta estabornida s'envola i desapareix camí del seu futur.

ALFRED SARGATAL és catedràtic de Llengua Catalana i Literatura jubilat